

TOTALITNÁ ARCHITEKTÚRA A JEJ VPLYV NA ŠTUDENTSKÉ DOMOVY

Miroslav Fárek

Totalitný režim sa zapísal na všetkom, čo sa dialo v období svojho vrcholného stavu. Nemalý dosah mal aj na architektúru a architektov, ktorí boli v tomto období aktívni. Vznikalo viacero nových smerov, odnoží a mnoho z nich sa vymykalo spod „kontrolny“ režimu a zaužívaných noriem. Avšak našli sa aj takí, ktorí svoje práce a diela dokázali obhájiť a napokon aj zrealizovať. Nemalú časť práce na tom mala aj politická príslušnosť a názory, ktoré boli prezentované nahlas na verejnosti. Druhá vec bola, čo si ľudia a rovnako títo architekti mysleli niekde hlbšie vo svojom vnútri. Budem sa zaoberať sčasti totalitným režimom a jej vplyvom na architektúru a súčasne budem niektoré postrehy, názory a kritiku opierať o vysokoškolské internáty, ktoré rástli práve v tomto období. Myslím si, že sú na prvý pohľad veľmi odlišné, avšak niekde hlbšie, za stenami a myšlienkami majú veľa spoločného. Architektúra 20. storočia bola výnimočná svojou revolučnosťou. Mala k dispozícii nové materiály, prichádzali nové názory, menili sa politické systémy, prebiehali rôzne nepokoje, vojny, ale aj rozmachy a demonštrácie. To všetko sa podpísalo na tvorbu vtedajších architektov a dovoľm si tvrdiť, veľikánov architektúry. Možno pociťujem tento stav preto, lebo danú architektúru denne vídam, stretávam a zažívam. Koniec koncov aj také hrady a zámky, pyramídy alebo jaskyne sú jednoznačne umelecké veľdiela. Avšak podľa môjho názoru taká architektúra, ako nás obklopuje cestou do práce či školy, má do seba čosi viac. Je pod ňou podpísaných akosi viac faktorov. Hoci je jednoznačne spomedzi menovaných diel najmladšia, myslím si, že je pozoruhodné, čo všetko dokáže rozprávať a aký dojem dokáže zanechať v človeku. Každá staršia stavba, ktorá je opustená, alebo jednoducho už neslúži naplno svojmu pôvodnému. Táto práca/esej bude pohľadom študenta Fakulty architektúry na vplyv totalitného režimu na výstavbu študentských domovov.

ŠTUDENTSKÝ DOMOV JURA HRONCA

Začnem Bernolákom – ako ho my študenti a okolití blízki obyvatelia voláme. Písal sa rok 1966 a na titulnej stránke Bratislavských novín bol titulok: „Študentský internát Jura Hronca – komfortné bývanie pre vysokoškolákov. Bolo to presne 2. novembra, keď sa

oficiálne aj posledné tretia etapa výstavby ukončila a Bernolák sa oficiálne otvoril. Postavený bol najmä kvôli stúpajúcemu počtu vysokoškolákov v Bratislave. Prvé zadanie a prvé architektonické prevedenia dostali študenti vtedajšej Slovenskej vysokej školy technickej na katedre architektonickej tvorby. Už keď postavili prvú etapu, bola ihneď využívaná, jednak študentmi a potom pri evakuácii obyvateľov južného Slovenska počas povodní v roku 1965. Internát si vyžiadal náklad viac ako 38 miliónov vtedajších korún. Išlo o stavbu, ktorá bola pôvodne navrhovaná najmä pre zahraničných študentov, avšak v súčasnosti slúži všetkým študentom Stavebnej fakulty STU. Nachádza sa na Bernolákovej ulici v širšom centre mesta. Autori finálneho projektu (r. 1960) sú architekti Ferdinand Konček, Ľudovít Jendreják, Ilja Skoček, Ľubomír Titl a architekt Georgi Tursunov. Koncipovaný je pre približne 2000 študentov. Poloha bola daná najmä kvôli rozširovaniu sa „univerzitého centra“, kde v okolí Námestia slobody, vtedajšie Gottwaldovo námestie, vyrastali tiež v 20. storočí viaceré fakulty STU. Ak sa zamyslíme, na akom malom pozemku vyrástol internát pre dve tisícky študentov, musíme uznať, že architekti sa so svojou úlohou podľa môjho názoru popasovali veľmi dobre a progresívne. Vznikla hmota, ktorá sa vlastne skladá s troch celkov. Najdominantnejšou časťou je dvojica vzájomne posunutých výškových budov vysokých 11 podlaží. Ide o trojtraktové usporiadanie, kde v strednom trakte sa nachádzajú pomerne tmavé chodby s osvetlením na ich konci a po stranách izby. Každá izba má samostatné sociálne zariadenie zahŕňajúce toaletu, sprchový kút a umývadlo. Na izbe v súčasnosti bývajú dvaja študenti/tky. Tieto dve stavby sú spojené preskleným spojmom/chodbou. Ide o naozaj zaujímavý zážitok/aspoň pre mňa ako študenta architektúry/najmä vo večerných hodinách vidieť, ako sa kde-tu (závisí, samozrejme, od obdobia, či je, alebo nie je odovzdávanie ateliérových prác sviatky okno na fasáde (ktorá je tvorená pravidelným rastrom okien), ale presklená časť je vždy vysvietená. Veľmi krásne je to najmä vtedy, a to hovorím z vlastnej skúsenosti, keď sa ocitnete vnútri a práve vtedy vychádza alebo zachádza slnko a celý tento priestor dokonale presvetlí. Vtedy cítim prítomnosť nejakého zvláštno

tepla. V každom prípade mi príde internát Jura Hronca ako jeden z najmodernejších a môjmu srdcu lahodiacich stavieb. V ďalšej časti stavby sa nachádza jedáleň s plavárňou a spoločenskou sálou. Obe tieto časti sú spojené chodbovým spojovacím krídlom, ktoré obsahuje technické priestory a časti, kde sa vybavuje ubytovanie. Týmto usporiadaním vznikol priestor, ktorý sa z môjho uhla pohľadu veľmi dobre popasoval s množstvom študentov, ktorí zvyknú priestor ovládnuť. Jednoducho vždy majú kam ísť. Rovnako priestor námestia aj po rokoch stále využívajú a okupujú študenti aj v neskorých hodinách – ide o veľmi dobrý stretávací bod. Ďalším faktorom, ktorý určuje túto stavbu k moderným, je ten, že lôžková časť je kvôli potrebe rýchlej výstavby vybudovaná z panelov systému BA, obložených sklenenou farebnou mozaikou, ktorú už v súčasnosti kvôli nevyhnutnosti zateplenia nevidíme. Bola však (nedostatočne) nahradená farebným odlíšením zateplenia medzi oknami. Celý použitý stavebný materiál vychádza z potreby rýchlej výstavby, tzn. že boli použité najmä oceľ, betón a spomínaný veľkopanelový systém BA. Tento systém dopĺňajú veľké okná, ktoré sú v mnohých častiach na celú výšku podlažia. Celý komplex na mňa pôsobí uvoľnene a vyvážené. Veľmi dobre sa architekti popasovali s pôsobením ťažkopádnosti, ktorú vyjadruje lôžková časť tým, že ju prepojili spomínanou presklenou chodbou na každom podlaží, ktorá stavbe pridáva na charizme. Tento fakt si zrejme veľakrát neuvedomujú obyvatelia Bernoláka, keďže ho nevidia z vonkajšej strany.

INTERNÁT MLADÁ GARDA

Ďalší v poradí je internát Mladá Garda. Ide o malé študentské mestečko situované v Novom Meste na Račianskej ulici. Zaujímavé je aj meno, ktoré tento internát nosí – dostal ho po protifašistickej organizácii v Dnbase. Na začiatku roka 1954 sa vláda rozhodla, že Bratislava potrebuje internát pre študentov. Kapacita mala byť 2500 ľudí. Projekt na tento obytný súbor urobil profesor Emil Belluš s kolektívom na fakulte, kde pôsobil, za dva týždne. Stavba je obrazom obdobia, v ktorom vznikla. Išlo o časy ešte ozdobného štýlu socialistického realizmu. Ide o súbor stavieb na štvorcovom pozemku spojených krytými chodbami. Použité boli predovšetkým

Internát Jura Hronca, pohľad na obytnú časť

Zdroj: <https://lnk.sk/qG07>

typizované bytové domy, ktoré boli spojené do symetrického usporiadania, ktoré zodpovedalo sovietskym požiadavkám. Je naozaj veľmi zaujímavé, ako sa Mladá Garda odlišuje od nasledujúcej Bellušovej tvorby, lebo tak vyzdobenú architektúru vyjadrujúcu socialistický realizmus a vplyv sovietskej vlády už nikdy Belluš podľa môjho názoru nenavrhol. Napríklad zvonica s renesančnými motívmi, atikou a dlhými obrazmi a freskami so sovietskymi námetmi súdržnosti a jednoty. Čo sa urbanistického konceptu mestečka týka, ide o zostavu, ktorá je symetricky riešená s nástupom do najnižšej hmoty. Ide o niečo, čo nie je úplne bežné a zaužívané. Tento priestor obsahuje spoločenské priestory slúžiace všetkým obyvateľom komplexu. Nachádza sa tu aj spoločenská miestnosť s javiskom pre 400 osôb, rôzne študovne, písárne a knižnica. V čase výstavby hlavná budova zahŕňala aj ambulanciu a ošetrovňu s dvoma stálymi lekármi. Z tejto hmoty je riešený nástup a ihriská, do rekreačných priestorov, ale aj do záhrad a na ulicu do mesta. Na pôdoryse a z ulice si môžeme všimnúť, že bloky internátu sa od vstupu roztvárajú, čím sa zdá Garda byť opticky väčšia a monumentálnejšia. Z druhej strany k ihriskám je situácia veľmi podobná – obytné bloky sa smerom k ihrisku otvárajú. Týmto usporiadaním sa dosiahlo, že ubytovacia časť je k centrálnej spoločenskej budove čo najbližšie. Čo sa týka hlavnej budovy, v strede oproti vstupu

sa nachádza jedáleň s veľkou kuchyňou, ktorá podľa dobových článkov dokáže nakrmiť až 2400 stravníkov naraz. Celý komplex je graficky veľmi pestro zdobený tzv. sgrafitmi – dielo postupne vyrezávané do omietky. Ide o rôzne motívy pracovných činností, ktoré sa tiahnu medzi oknami, pod atikou a rímsami. Napriek veľkosti objektu a mnohopočetným chodbám som v Garde nemal pocit stiesnenosti alebo zlej orientácie. Všetko bolo prehľadné, isté a nikde sa nedalo stratiť. Bol som naozaj prekvapený šírkou jednotlivých chodbových priestorov, ktoré boli podľa mňa predimenzované – presné opozitum oproti chodbám v lôžkovej časti na Bernoláku. Druhá vec, ktorá pôsobila mierne sklúčujúco, bola výška stropov v bytnej časti. Tá bola naozaj nízka a pocitovo som sa tam necítil tak dobre. Na druhej strane je zas pochopiteľné, že minimálnu výšku stropu zrejme architekt použil kvôli tepelným kritériám, a teda ide o určite premyslenú vec. Samotné izby sú združené do buniek, ktoré sa skladajú z dvojice buniek a kúpeľne s malou predsienkou, z ktorej sa navštevujú jednotlivé miestnosti. V čase výstavby to bolo prezentované ako veľmi vhodné a optimálne prostredie na stretávanie sa na izbách a aj na štúdium. Je naozaj zaujímavé, že vtedajšia vláda dovolila Bellušovi zrealizovať projekt, v ktorom nie je centrálna vchodová časť tá najdominantnejšia, ale práve naopak, od obytných častí po stranách je najnižšia.

Internát Lafranconi, bočný pohľad

Zdroj: <https://lnk.sk/gpz4>

Možno som zvolil extrém. Možno je to správne a možno nie, no myslím si, že tieto dva študentské domovy, respektíve komplexy majú ešte stále ponúknuť dosť aj v súčasnosti a vždy budú ponúkať akúsi inú pridanú hodnotu obyvateľom.

Kedysi – počas moderny a socializmu sa projektovalo inak ako dnes. Ďalšia ozaj zaujímavá vec pre mňa je, a to sa k nej už vraciam, prečo profesor Belluš postavil Gardu takú, aká je. Prinútil ho k tomu režim? Chcel to tak on sám? V novinách tých čias bola stavba vychvalovaná, velebená, lebo verejnosť neriešila (podľa mňa) jeho tichý protest voči režimu tým, že postavil komplex, kde nie je centrum to najvyššie, najmonumentálnejšie a najhonosnejšie. Všetko to (aj keď nie výškovo) postavil na jednu koľaj, na jednu vlnu. Tým, že budovy od seba „odchádzajú“, si to „nearchitekt“ ani nevšimne. Užívateľ tých čias uvidí budovy s atikou, freskami dobových snažiacich sa ľudí, obrázky plné jednoty a to sa ľuďom vtedy páčilo. Naopak, Bernolák, postavený o pätnásť rokov neskôr, už nesie ten ľahký a modernistický štýl, ktorý má bližšie k dnešnej architektúre, k dnešnému mysleniu. Takýto veľký umelecký a názorový rozdiel v priebehu „smiešnych“ pätnástich rokov? Veľmi rýchla zmena, premostenie. Rozumiem niečomu takému u jednotlivcov, ale keď masy prijali Gardu v roku 1955 tak vrúcne a rovnako kladne hodnotili aj Bernolák len o pätnásť

rokov neskôr musel byť na čele prezentovania projektu naozaj silný rečník. Alebo to bola práca šikovných novinárov?

INTERNÁT LAFRANCONI

Lafranconi je vrcholným dielom spomedzi internátov, za aký by sa nemuseli hanbiť ani vo vyspelejších krajinách. Ide o funkcionalistickú stavbu, ktorá bola v minulosti priamo napojená na botanickú záhradu, avšak v dnešnej uponáhľanej dobe, kde dostáva prednosť asfalt a betón spolu s autami a autobusmi pred pešou dopravou a chodníkmi s alejami stromov sa okolie internátu zmenilo. Na Nábřeží generála Ludvíka Svobodu tak stojí unikátna budova, ktorej nástupný priestor, žiaľ, ruší cesta a most Lafranconi. Celý internát a jeho význam čerpá najmä z jeho situovania pri vodnom toku, kde pôsobí ako monument, ktorý ovládol celý priestor. Veľmi kladne hodnotím orientovanie na svetové strany a okná izieb s výhľadom na Dunaj.

Koniec koncov, čo môže byť viac pridaná hodnota izby ako výhľad takýmto krásnym smerom? Častejšie sa platí za výhľad ako za priestor. Celá budova priam dýcha charizmou. Či už sa budeme hovoriť o tehlovom oblade, vežiach, alebo efektívne oválne schodisko, ktoré je aj výtvarným a dizajnovým prvkom. Navyše celé umiestnenie budovy v prírode a okolitej pahorkatine s odstupom od Dunaja poskytuje dostatok priestoru na rekreáciu a šport.

Celková kapacita internátu je niečo okolo 400 lôžok, kde ani jedna izba nie je orientovaná na inú svetovú stranu ako na juh – priamo na Dunaj. Ide o komplex s jasne členenými hmotami, kde obytné časť priestory jedálne, spoločenských miestností, bazénu, telocvične a administratívnych miestností nenarúšajú. Samotná stavba vznikala v rokoch 1927 – 1933, takže omnoho skôr ako Mladá Garda alebo Bernolák a tak je zaujímavé, že prvky ako strohá plochá fasáda, žiadna výzdoba, plochá strecha boli použité a vôbec schválené. Určite sa o danom prevedení viedlo veľa debát a sporov. Ako kontrast architekt (podľa môjho názoru) v budove použil už spomínané oválne schodisko, ktoré pôsobí voči celkovému výrazu stavby umelecky, lebo nikde inde nie je použitá iná krivka. Za zmienku stojí určite aj fakt, že budova takéhoto rázu bola na Slovensku prvá svojho druhu. Osobne sa mi páči, že už v takomto skorom čase táto budova kladie veľký dôraz na nároky funkcionalizmu a jej dispozičné riešenie a rovnako orientáciu izieb mu plne podmaňuje. Ubytovacia časť sa skladá z piatich podlaží, každé z dvoch traktov. Celková dispozícia je symetrická, avšak ubytovacia časť nesmeruje od centrálnej v pravom uhle, ale je mierne naklonená k Dunaju, čím podľa mňa mierne kopíruje nábrežie. Celé toto riešenie prispieva k maximálnemu využitiu výhľadových možností na Dunaj a okolitú prírodu. Čo sa týka vstupu,

Internát Mladá Garda, pohľad na hlavnú budovu

Zdroj: <https://lnk.sk/boq2>

nie je nijako extrémne výrazný. Jediné, podľa čoho ho možno odčítať, je stĺporadie. Celá budova stále pôsobí veľmi sebavedomo a jej vežovité časti výrazne a monumentálne dominujú okolitému prostrediu. Po návšteve a zažití si internátu Lafranconi som mal zmiešané pocity. V Mladej Garde som cítil prítomnosť totality, režimu a socializmu. V internáte Jura Hronca som zažíval pocity prebudenia tvorby a nového začiatku a Lafranconi na mňa doteraz pôsobí štýlom aj – aj. Tento pocit je však asi najlepším.

Veľmi ťažko sa vyjadruje slovami. Lafranconi je monumentálny, je moderný, je nostalgický, ale neviem kam patrí. Myslím si, že človeku (alebo aspoň mne) je najviac blízky – najmä po zažití si ubytovacej časti.

Totalitné režimy, socializmus a všeobecne 20. storočie bola podľa mňa doba, ktorú nedokážem ja v mojom roku života ešte pochopiť. Nezažil som ju, rovnako tisíce mladých ľudí v mojom veku. Ale nemyslím si, že by sme toto obdobie a architektúru, ktorá vznikala v tomto období, mali odcudzovať a prestať si toto obdobie vážiť. Iste, boli zlé časy, diali sa zlé udalosti. Ale vznikali aj skvelé veci, rodili sa skvelí ľudia, naši starí rodičia, ktorí už, žiaľ, niektorí možno nie sú medzi nami, naši rodičia, ľudia ktorých jednoducho milujeme a neviem si predstaviť život bez nich. Vznikali skvelé filmy, písali sa ešte lepšie knihy, ktoré sú klasikou do dnes a sú zdrojom nekonečnej inšpirácie pre milióny ľudí. Skladali sa piesne, celé albumy, ktoré tu budú navždy a nikdy nezostarnú. Myslím si, že by si ľudia, obzvlášť my mladí, mali viac vážiť architektúru, ktorá vznikala (aj) za totality a v období, v ktorom rástli tieto krásne internáty. Dúfam, že tu

budú navždy rovnako ako platne najznámejších hudobníkov a obrazy najtalentovanejších maliarov minulosti. Verím v to, že sa raz moderna znovu zrodí a my budeme mať tú možnosť zažívať tú čistotu, nové materiály a skvelé myšlienky v architektúre. Tiež dúfam, že okolie a verejnosť toto obdobie prijme a bude akceptovať ako niečo, čo tu už bolo a zas príšlo. Na to sa teším.

Študentská esej na tému Moje malé dejiny architektúry bola napísaná v akademickom roku 2016/2017, keď bola autorka študentkou III. ročníka Fakulty architektúry STU. Text, kvôli zachovaniu autenticity študentského prejavu, podstúpil len nevyhnutné úpravy.

Bibliografia:

- DULLA, Matúš: Slovenská architektúra od Jurkoviča po dnešok. Bratislava: Perfekt, 2007, 196 s.
 DULLA, Matúš, MORAVČIKOVÁ, Henrieta: Architektúra Slovenska v 20.storočí. Slovart, Bratislava, 2002, 511 s.
 MORAVČIKOVÁ, Henrieta: Nová slovenská architektúra. Slovart, Bratislava 2002, 256 s.